

Arap Baharının Suriye'deki Etkisi: Totalitarizm ve Göç İlişkisi¹

Yunus Emre Tansü²

Ahmet Güler³

Sinan Kormaz⁴

Özet

Bu makale, Arap Baharı'nın Suriye üzerindeki etkisini, totaliter rejim ve göç arasındaki ilişki bağlamında ele almaktadır. Tarihsel olarak Osmanlı'dan Fransız mandasına, oradan da bağımsız bir devlet olarak günümüze uzanan Suriye'nin siyasi yapısı incelenmiştir. 1970'ten itibaren Hafız Esad'ın baskıcı yönetimi, Nusayriiler ile şekillenen siyasi sistem ve Müslüman Kardeşler gibi muhalif hareketlere karşı sert müdahaleler ele alınmıştır. Esad rejimi, özellikle 2011'de başlayan Arap Baharı ile büyük bir kriz yaşamış, halk ayaklanmaları hızla iç savaşa dönüşmüştür. Protestoculara yönelik sert müdahaleler, ABD ve Avrupa'nın Esad karşıtı tutumunu artırırken, Rusya, İran ve Çin rejimi desteklemiştir. Bu süreçte Suriye toprakları vekalet savaşlarına sahne olmuş, etnik ve mezhepsel ayrılmalar derinleşmiştir. Sonuç olarak milyonlarca insan yerinden edilmiş, büyük bir göç dalgası başlamış ve Türkiye en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Türkiye, geçici koruma kapsamında milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yaparken, bu durum uluslararası siyasette ve iç politikada önemli sonuçlar doğurmuştur. Makale, totaliter yönetimlerin göç üzerindeki etkisini vurgulayarak, Suriye krizinin bölgesel ve küresel boyutlarını değerlendirmektedir.

- 1 Bu metin Uluslararası 2. Göç Sempozyumu 2023 'e bildiri olarak sunulmuştur. Tam metin ilk defa bu kitapta yayımlanmaktadır.
- 2 Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, ytansu@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-6183-5302
- 3 Gaziantep Üniversitesi, Sahmetguler2746@gmail.com Orcid No: 0000-0003-0410-7959
- 4 Gaziantep Üniversitesi, sinankormaz53@windowslive.com Orcid No: 0009-0002-9787-8663

GİRİŞ

Suriye olarak isimlendirilen bu bölge tarihsel olarak 1516 yılında Memluk Devletinin elinden alınarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Osmanlı Devleti bölgeyi topraklarına katmış ve uyum konusunda da sorun yaşamamıştır. Bu sorunu yaşamamasının sebebi ise bölgenin Müslüman nüfusa sahip özgün ağırlığından kaynaklanmaktadır. Müslümanların haricinde ise Süryani, Rum Ortodoks, Hristiyan, Ermeniler, Yahudiler, gibi gayri Müslimlerde yaşamaktadır. Osmanlı Devleti bu birlikteliği yüzyıllar boyunca güzel şekilde idare etmiştir. Bölgede farklı din ve etnik mezhep sahibi olan tebaa hoşgörü içinde yaşamıştır. Osmanlı'ya isyan eden Mısırlı İbrahim Paşa bölgenin demografik yapısının değiştirilip kaos halini almasına sebep olmuştur. 19.yy. da Mısır'dan binlerce kişiyi getirip yeni bir şehir inşa etmek istemiştir. Birinci Dünya savaşında ise Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın yanında yer alan Osmanlı Devleti savaşı kaybederek Eş-Şam olarak dönem içinde ifade edilen Suriye'yi Fransızlara kaptırmıştır.1920 yılından 1946 yılına kadar Fransız mandasında kalan bölgede istikrar sağlanamamıştır. 1946 yılında ikinci Dünya savaşının akabinde Fransa'nın düşmesi ile Fransa bölgeden çekilmiştir. Bağımsızlığını ilan etmiş olsa da 1960'lı yıllara kadar istikrar sağlanamamıştır. Nazi mensuplarını da yanına alan Suriye, Siyonist Devleti olarak İsrail'in kurulmaması için harekete geçmiştir. Ancak başarılı olamadığı gibi Suriye'de darbeler devrini başlatmıştır. Mart 1949 yılında Albay Hüsnü Zaim tarafından darbeler dönemi Suriye siyasetinde yön verici olarak filizlenmeye başlamıştır. Demokrasinin kaldırılması ile Suriye tam anlamıyla baskıcı ve kaotik bir ortama doğru evrildi. 1 Şubat 1958 yılında Mısır ve Suriye birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuştur. Ancak Baasçı subaylar gizli bir komite kurmuş ve 28 Eylül 1961'de askeri darbe gerçekleştirmiştir. İlk iş olarak Mısır ile olan birliktelikten vazgeçilmiştir. Daha sonra Baas iktidarında savunma bakanı olan Hafız Esad darbeye başa geçmiştir. SSCB ile ilişkilerini geliştiren Hafız Esad, Müslüman kardeşler muhalefeti de on binlerce kişinin ölümü ile bastırmıştır. Türkiye ile su sorunu konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Hafız Esad bölücü terör örgütü PKK'ya destek vererek Türkiye ile olan ilişkilerde gerginlik çıkarmıştır. Hafız Esad 10 Haziran 2000 yılında kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir. Ölümünün ardından oğlu Beşar Esad Suriye Devlet Başkanı olmuştur. Beşar Esad'ın mesleği göz doktorluğudur ve İngiltere'den dönerek Suriye'de başa geçmiştir. Arap coğrafyasında Tunus'ta başlayıp sonrasında 2011 yılında Suriye'ye sıçrayan Arap Baharı olarak tabir edilen protestolar yerini şiddete bırakmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Suriye muhalefeti, Avrupa Birliğinin başını çektiği devletler Esad'ın koltuğu bırakmasını istemişlerdir. Bu doğrultuda isyanları hareketlendirmiş ve silahlı evreye geçişinde muhalifler

desteklenmiştir. Ordunun protestoculara tutumu sert ve kanlı şekilde olunca olaylar daha da tırmanmaya başlamıştır. Hizbullah gibi örgütlerin Esad yanlısı tavrı olayları sonrasında etnik ve dini mezhepsel boyuta taşımıştır. Arap Aleviliği olarak bilinen Nusayriler Suriye’de Sünni kesimin karşısında oldukça azdır. Esad dönemi Nusayriler ile eş güdümlü popülaritesi artmıştır. Nusayriler Suriye siyasetini ve devlet yönetimini şekillendirmiştir. Sünni kesim çoğunlukta olsa da etkinlik olarak Nusayri rejimle baş edememiş ve huzursuzluğu tetiklemiştir. Hizbullah ve Şii yapıların Sünni protestoculara karşı Esad yanında orduya dahil olması Sünni grupların da silahlanmasına sebep olmuş ve Suriye’de iç savaşa doğru ilerlemiştir. Milyonlarca insanın yerinden olmasına ve hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Suriye toprakları vekalet savaşlarının sahası haline getirilerek demografik değişimlere ve ticaret alanı haline gelmiştir. Türkiye de bu durumdan en çok etkilenen ülke olmuştur. Milyonlarca Suriyeli göç edip Türkiye’ye gelmiştir. Bu göç güvenlik ve nüfus politikasını etkilemiş ve Uluslararası sorun haline gelmiştir.

SURİYE’NİN YAKIN SİYASİ DURUMU

Tarihi geçmişinde birçok devletlere ve uygarlıklara ev sahipliği yapan Suriye toprakları sürekli bir kargaşa ve çatışmalarla anılan bölgeler arasında tarihi gerçekliğini korumaktadır. 1946 yılı itibariyle özgürlüğüne kavuşan Suriye 1963 yılında Baas partisi darbeyle yönetimi ele almıştır. Baas partisi içinde bulunan subaylar arasında da ayrılıkçı düşünceler gelişmiş ve 1970 yılında parti içinde yönetimi ele geçiren Hafız Esad bir yıl sonra da ülkedeki yönetimi devralmıştır. Hafız Esad bu iktidarını ölene kadar yani 10 Haziran 2000 yılına kadar devam ettirmiştir. Baas partisi ideolojik olarak 1940’lı yıllarda oluşmaya başlamış temel felsefesi Arap milliyetçiliği ve sosyalizm bakış açısıdır. Hafız Esad’ın uzun yıllar boyunca iktidarda kalmasının toplumsal sebebi ise kaostan sıkılan halkın tek başına idare edecek siyasi ve askeri krizlere fırsat vermeden idare edilme isteğidir. Bu durumda Hafız Esad’ın neden uzun yıllar boyunca mezhepsel farklılıklara rağmen ülkenin başında olduğu daha net anlaşılmaktadır. Hafız Esad Suriye’de sistemin kurucusudur. Sistem adamı olan Hafız Esad çözüm odaklı hareket ettiği için oğlu Esad da onun politikasını devam ettirmiştir. Hafız Esad 1930 yılında dönemi içerisinde son derece ilkel ve gelişmemiş şartlara sahip Kurdaha köyünde doğmuştur⁵.

Hafız Esad’ın doğup büyüdüğü bölge ve eğitim aldığı Suriye’nin Latakya bölgesi alevi ağırlıklıdır. Nusayri denilen Arap aleviler Suriye’de

5 CANYURT, Dilek, “Hafız Esad’ın Kararları: Olasılık Teorisi Bağlamında Bir İnceleme”, Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), Sayı: 30, Cilt: 15, 2022, s. 329-350.

yüzde onluk bir dilime tekabül etmektedirler. Hafız Esad'ın gençlik yılları itibari ile bölgede aktif siyaset etkili olmuştur. Latakya bölgesinde birçok alevi genç Baas partisi içinde yer almıştır. İnsan profili bakımından özgün ağırlığı bu kitlelerden oluşsa da Baas partisi için tamamıyla mezhepçi bir parti olduğunu söylemek çok zordur. Hafız Esad Latakya'da eğitimine devam ederken Baas partisinin öğrenci yapılanması içinde bulunmaya da devam etmiştir. Hedefinde ise tıp fakültesinde okumak, doktor olmak vardı ancak tıp eğitimini okuyacak maddi durumu yeterli olmadığı için hayata daha kısa yoldan başlamak adına askeri teşkilata girmiştir. 23 yaşında askeri teşkilatın hava kuvvetleri bölümüne girmiştir. Hafız Esad'ın gençlik yıllarına iki önemli olay damga vurmuş ve kişiliğinin şekillenmesinde ve hayata bakış açısının oluşmasında temelde Baas partisi ve sonrasında hava kuvvetleri yani askeri teşkilat rol model olmuştur. Hafız Esad'ın geri kalmış bir topluluk içinde büyümesi ve çevresinde eğitim alan kişilerin azlığı içinde dünyaya gelmiş olmasına rağmen ergenlik çağında Baas partisine üye olmuş olması ile kendini kabul ettirmek ve ispat çabası olarak da değerlendirilebilir. Sonrasında toplum içinde saygınlığı olan hava kuvvetlerine girmiş olması da bunu desteklemektedir. Halen günümüzde dahi uzun eğitim öğretim veren okullar ekonomik şartlara haiz olmayan ailelerin çocuklarında kabul görmemektedir. Kısa yoldan hayata atılmak ve ekonomik şartlara kavuşma isteği silahlı kuvvetlerin birçok alanına yönelim sağlamaktadır.

Suriye tarihinin dönüm noktalarında önemli bir faktör ise darbeler dönemidir. Bu döneme zemin hazırlayan etkenlere bakacak olursak dış faktör açısından Türkiye'nin ABD ve SSCB ile dengeli politika yürütmesi ve zaman zaman SSCB ile yaklaşması silahlanan Suriye'yi rahatsız etmiştir. Suriye'nin bu silahlanma ve savunmaya sanayine bir anda yönelmesi

Türkiye açısından tehdit olarak algılanmaktadır. Türkiye aldığı kararlar Suriye sınırına 50.000 asker görevlendirmiştir. Türkiye'nin bu tutumu Suriye için uyarı niteliği taşımaktadır. Bunu bir nevi askeri diplomatik nota olarak da değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye'nin ciddi tavrı ile karşı karşıya kalan Suriye ise tek başına Türkiye'ye karşı herhangi bir girişimde bulunamayacağı için Mısır ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşma sonucunda Mısır devleti Suriye'ye iki tabur askeri destek göndererek yanında bulunmaya çalışmıştır. Suriye ise bunun yeterli olmayacağını bilmektedir. Mısır'ın göndermiş olduğu iki tabur asker ve kendi unsurlarını Türkiye ile kıyasladığında bunun Türkiye açısından bir etki yaratmayacağını farkında olduğu için Suriye rejimi Mısır ile daha da yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşmanın sonucunda ise Mısır ve Suriye 1 Şubat 1958 yılında birleşme kararı alıp Birleşik Arap Cumhuriyetini (BAC) kurmuşlardır. Mısır lideri Cemal Abdülnasır 1956 yılında Mısır cumhurbaşkanı seçilmiştir. Nasır

düşünce yapısı olarak sosyalist ve milliyetçi olarak bilinmektedir. Bu dönem bölgede Arap milliyetçiliğinin yükselmiş olduğu dönemdir.

Arap milliyetçiliğinin yükselmesinin en önemli faktörü İsrail devletinin kurulmuş olmasıdır. Suriye’de Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin kurulması Baas taraftarları ve liderleri tarafından olumlu karşılanmış kendilerini feshetmek pahasına desteklerini açıklamışlardır. 1961 yılına gelindiğinde bir grup muhafazakâr subayın yaptığı askeri darbe ile son bulmuştur. Darbeyi yapanların içinde siyasiler de olup toplumun diğer tabakasında bulunan insanlar da desteklerini dile getirmiştir. Bu darbenin yapılmış olması diğer darbeleri beraberinde getirmiştir. 1959 yılında Baasçı subaylar Mısır’a gidip burada kalmıştır. 1961 yılında muhafazakâr subayların yaptığı darbeye karşılık olarak 1963 yılında Mısır’a gidip gelen Baasçı subaylar karşı darbe yaparak tasfiye sürecine girmişlerdir⁶. Bu darbe Baasçı ve Nasırcıların bir araya gelmesini sağlamıştır. Alevi ve azınlık gruplarının askeri ekonomik, siyasi ve toplumun diğer noktalarında etkin hale getirilmesini sağlamışlardır. Baasçı gruplar bir taraftan bunu yaparken diğer taraftan Sünni Emin Hafız’ı başa getirmiş ve devlet başkanı yapmışlardır. Bunun nedeni ise devlet başkanının Sünni olması ile çoğunlukta bulunan Sünni kesimin tepkisini çekmemektir. Bu dönemde Hafız Esad başa geçmiş olsaydı kabul görmeyecekti ve iktidarı tehlikeye girecekti ayrıca Hafız Esad bu dönemde tanınır bir kişilik de değildi. Bu yüzden devlet başkanını göstermelik Sünni Emin Hafız’ı koyup, diğer devletin sınırlarına alevi ve azınlık gruplarını yerleştirip ilerleyen yıllarda kendine zemin hazırlamıştır. 1966 yılında ise Esad ve Cedid Baas partisinin önde gelen isimleri olmuş ve nasır taraftarı olan 1961 ekibini parti içi darbeyle tasfiye etmiştir. Bunun akabinde oluşan atmosferde Hafız Esad hava kuvvetleri olmuş ayrıca Savunma Bakanlığına da gelmiştir. Bu dönemlerde halka toprak dağıtılmış, özel kuruluşlar bankalar millileştirilmiştir. Halk tarafından sevinçle karşılanan bu girişimler Cedid ve Hafız Esad’ın popülerliğini arttırmıştır. Cedid komünist bakış açısına sahip olup Esad’ı da kendi gibi görüp birlikte hareket etmişlerdir. Ancak Esad’ın liderliğinde komünist rejime geçilmesi için Esad’a baskı yapması Esad’ın da bu durumu yıllarca uygun zaman değil diye ötelemesi ile sonunda Hafız Esad cedidi tasfiye etmiştir. 5 Haziran 1967 yılında Haziran Savaşı veya Altı Gün Savaşı denilen Suriye-İsrail savaşı başlamıştır. Savaşın başladığı dönemde hava kuvvetleri komutanı ve savunma bakanı Hafız Esad’dır. Suriye savaşta topraklarından bir bölüm kaybetmiş ve yenilgiyle sonuçlanmıştır.

Hafız Esad bu yenilginin sorumlularını hükümet üyelerine yüklemiş ve 1970 yılında kendi arkadaşlarını tutuklatmıştır. Hafız Esad artık Suriye

6 <https://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> erişim tarihi 01.12.2023

rejimin sahibi olmuş ve ertesi yıl da cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bunun akabinde Hafız Esad hava kuvvetleri olmuş ayrıca savunma bakanlığına da gelmiştir.

HAFIZ ESAD DÖNEMİ (1971-2000)

1970 yılında hükümet üyelerini ve arkadaşlarını tutuklayan Hafız Esad 1971 yılında cumhurbaşkanı olmuştur. İktidarı eline alan ve yıllar öncesinde kendi ekip ve düşüncesinden olan kendine yakın kişileri devlette kritik noktalara adeta uyuyan hücre olarak getiren Esad,

1973 yılında diktatörlüğünü yeni anayasa çalışmaları ile tamamlamıştır. 1973 Suriye Anayasası ile Baas partisini devletleştirmiş ve ülkeyi polis devleti haline getirmiştir⁷. Artık Hafız Esad'a kimse karşı koyamayacak dilediğini tutuklayıp sürgüne gönderebilecektir. Asker polis ve istihbarat teşkilatı özellikle El-Muhaberat'ın ilk hedefi ülke içinde bulunan muhaliflerin tespiti fişlenmesi ve bastırılması yönünde olmuştur. Suriye'de aşiretçilik olmuş olsa da Esad tüm aşiretlerin merkezine Baas ve kendi kimliğini ön plana koymuştur. Polis asker ve istihbarat birimlerine ise azınlık unsurları olan Hristiyan, alevi, Dürzi ve diğer gruplar yerleştirilmeye başlanmıştır. Sünni ve diğer gruplara istinaden azınlık gruplarının güvenlik bürokrasisine getirilmeleri sadakat çerçevesinde yapılmıştır. Filistin meselesinde Suriye ve

Mısır İsrail ile karşı karşıya gelmiş ve nihayetinde 1973 yılında Suriye, Mısır ile ittifak kurarak İsrail'e savaş açmıştır. Tarihe Ekim Savaşı olarak geçen bu savaşta kazanan olmasa da 1974 yılında yapılan anlaşma ile Suriye daha önce kaybettiği Golan tepelerinin bir kısmını tekrar ele geçirmiştir. Bu kazanım Hafız Esad'ı ülke içindeki konumu güçlendirmiş halkın gözünde kahraman gibi karşılanmıştır. Esad Lübnan konusunda da çelişkili davranmıştır. 1975 yılında Lübnan'ın almış olduğu göçlerden kaynaklı ve iç savaş çıkması ile evveliyatında oluşan durumdan kaynaklı

Lübnan'ın Suriye'den ayrıldığını kabul etmeyen Esad bu bölgeyi kendi toprağı görmüştür. Filistinlilerin

Lübnan'a çok sayıda göç etmelerinden kaynaklı Lübnan'da mülteci sorunu oluşmuş ve iç savaş çıkmıştır⁸. Esad ise Lübnan'da Hristiyan Marunilerle ittifak etmiş bu tavrı ile Filistinlilerin savunucusu gibi davranıp İsrail'e savaş açan Esad, Lübnan'da tam aksi tavır sergilemiştir. Suriye, Askeri birliklerinin Lübnan girmesi ile ülke siyasetinde etkili rol oynamıştır. Esad Müslüman

7 Shmuel Bar, "Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview", *Comparative Strategy*, Cilt: 25, Sayı: 5, February 2006, s. 353.

8 Ertan Efeğil, "Suriye ve Lübnan'ın Dış Politikalarını Etkileyen Faktörler", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt 5, Sayı 50, Şubat 2013, s.95.

Kardeşler olarak bilinen muhalif grupla yakın temas haline girmiştir. Müslüman Kardeşler 1920'li yıllarda Mısır'da kurulmuştur⁹. 1946 yılında da Suriye siyasi hayatına dahil olmuştur. Esad'dan önceki Baas yönetimi siyasi olarak yasaklamıştır. Hafız Esad yönetime gelmesinden itibaren ılımlı politika izlemiş ve Müslüman Kardeşlerin yasağını kaldırmıştır. Sonraki yıllarda ekonomik sıkıntılar yasayan rejim ve Sünni kesim aleyhine yapılan çalışmalar neticesi ile Müslüman kardeşlerle karşı karşıya gelmiştir ve Sünni kesimden özellikle Hama şehrinden büyük destek görmüştür. Müslüman kardeşlerin kanlı eylemler yapması ile Esad Hama şehrini bombalamış ve askeri birlikleri yönlendirmiştir ve bu durum on binlerce insanın ölümüne ve yaralanmasına sebep olmuştur. Müslüman kardeşlerinin önde gelenlerini de ölüm cezasına çarptıran Esad Suriye muhalefetinden Müslüman kardeşleri silmiştir.

Esad döneminde Türkiye ile de gergin süreçler yaşanmıştır. Esad'ın Hatay konusunda kendi toprağı olarak görmesi ve işgal edilmiş Arap toprakları diye dile getirmesi ve su sorunu gerginlik oluşturmuştur. Bunun yanı sıra pkk terör örgütüne destek vermesi teröristlere başta Şam ve diğer şehirlerde yaşama hakkı tanınması Türkiye aleyhine varlığına düşmanca davranması iki ülke arasında sorun oluşturmuştur. Bu tavrın alt yapısında Arap milliyetçiliğı yatmaktadır ve ortak hedefi birleşmektir ve Bilad Al-Şam denilen güneyde Akabe körfezi, kuzeyde Toros dağları, batıda Akdeniz, doğuda Irak ve Sina'ya kadar alanı kastetmektedirler. Arapçanın konuşulduğu her yeri sahiplenme içgüdüğü vardır. Hafız Esad dönemi incelendiğinde 1970 yılı itibari ile iktidara gelip sonrasında yeni anayasa çalışmaları ile totaliter rejimini oluşturmaya başlamıştır. Bu totalitarizm anlayışı Hafız Esad 2000 yılında hayatını kaybedip oğlu Beşar Esad dönemi başlamasıyla ve oğul Esad'ın devlet yönetimine bakıldığında aynı şekilde devam ettiğini göstermiştir. Dönem değerlendirilecek olduğunda bu totaliter anlayış kendi iktidarlarını 1970 yılından itibaren ayakta tutmuştur ve iktidarları açısından başarılı da olmuştur.

2000 YILI SONRASI BEŞAR ESAD DÖNEMİ POLİTİKASI

10 Haziran 2000 yılında Hafız Esad hayatını kaybettiğinde geride 30 yıl boyunca yönettiğı güçlü bir devlet bırakmıştır. Bu gücün boyutu ise güvenlik bürokrasi, Baas partisi, ordu ve istihbaratın tamamen kontrolünün kendi oluşturduğu Nusayri olarak tabir edilen Arap Aleviliğinin oluşmasıdır. Beşar Esad yurt dışında eğitim görmüş mesleğı tıp doktorluğudur. Babası

9 Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diploması, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s. 425

vefat edince çağırılıp ülkenin anahtarını teslim almıştır. Başa geçtiğinde daha liberal ve reformist hareketlerde bulunmuştur¹⁰. Bu durum babasının da iktidara geldiği ilk yıllara benzemektedir. Ancak dışa açılım yapması, kapitalist sermayenin ülkeye gelmesi, ekonomik canlandırmaları tam anlamıyla hayata geçirememiştir. Esad Irak ile ekonomik iş birliği içerisine girmiş, İsrail ile Golan tepeleri konusunda gerginliği devam ettirmiş, ABD'nin öncülük ettiği Irak'a yaptırımları reddetmiştir. Irak konusunda ABD'nin İsrail'e açık destek vermesi ile gerginlik yaşamış ve Esad Iraklı direnişçilere destek vermiştir. Direnişçilere verilen destek ve Lübnan'daki Suriye varlığı ABD tarafından Suriye'ye siyasi ve ekonomik yaptırımlara sebebiyet vermiştir. ABD'nin bu tutumu ve sonrasında Irak işgali ile Esad bölgesel etkinliğini arttırmak amacıyla Türkiye ve İran ile yakın dostane ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Hizbullah, İslami cihat hareketi. Hamas gibi geniş kitleleri olan yapılara destek olmuş onların hamisi olmaya çalışmıştır. İran'da Ahmedinecad'ın iktidara gelmesi ile yakın temas haline geçen Esad İran'ı yanına almıştır. Lübnan'daki Suriye varlığından rahatsız olan ABD 2005 yılında Lübnan başbakanı Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesi ile Suriye aleyhine her alanda baskı yapmaya başlamış ve babasından kalan 30 yıllık Lübnan'daki Suriye güçlerini geri çekmeye razı olmuştur. Esad'ın geri çekilmesi prestiji açısından kan kaybı olmuş ve ABD-İsrail denklemi bu konuda Suriye'ye karşı başarılı olmuştur.

Türkiye ile gergin dönemler yaşayan Suriye 1998 yılındaki pkk terör örgütü başı Abdullah Öcalan'ın Suriye'de yaşaması ve sonrasında çıkarılıp Adana protokolü olarak bilinen imzanın atılması ile yumuşamaya başlamıştır. Hafız Esad vefat ettiğinde Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in cenaze törenine katılması ile ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Sonrasında Türkiye'de iktidar değişikliği ile Adalet ve Kalkınma Partisinin yönetime gelmesi ile komşu ülkelerle ekonomik siyasi iş birliği yoluna gidilmiştir¹¹. Türkiye, aralarında gerginlik bulunan Suriye-İsrail arasında barış görüşmeleri yürütmüştür ancak bu dönemde İsrail'in Gazze'ye saldırıp sivilleri öldürmesi ile Türkiye de İsrail'e tavır almıştır. Bunun neticesinde Suriye ile daha da yakın temas haline geçilmiştir. İsrail'e karşı iki devlet ortak askeri iş birliği yapmıştır. Sonrasında ise Gaziantep'te Suriye ile stratejik iş birliği bakanlar kurulu toplantısı yapılmıştır. 2009 tarihinde yapılan bu görüşmeler ve sonrasında vizelerin kaldırılması ile ülke iş birliğinin gelişmesi 2011 yılının mart ayına kadar sürmüştür. Suriye'de başlayan rejim karşıtı gösteriler ve

10 6 Çimen, Ali, *Tarihi Değiştiren Diktatörler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

11 bbas, Hassan, "Suriye'deki Ayaklanmanın Dinamikleri", *Arap Reform Özeti*, Ekim 2011 (ayrıca inamo'da yayınlandı, 2011 kışında). al-Azm, Sadiq J., "Arap Baharı: Neden tam olarak bu zamanda?", *Reason Papers*, Cilt. 33 Güz 2011.

Esad rejiminin kanlı şekilde bu gruplara müdahalesi ile Türkiye'nin tepkisini çekmiştir.

TOTALİTARİZM KAPSAMINDA ARAP BAHARI VE GÖÇ

Tunus'ta başlayan Arap baharı hareketi diktatör rejimleri yıkmaya yönelik harekete dönüşmüştür. Beşar Esad'ın babasının döneminden itibaren gelen muhalifleri baskılama yöntemi Suriye'nin de Arap baharından etkilenmesine yol açmıştır. Beşar Esad reform yanlısı girişimlerde bulunmuşsa da bunu hayata geçirememiştir. Muhalifler Esad'ın yenilik özgürlük gibi sözlerini inandırıcı bulmamış, babasının izinden gittiği yönünde fikir birliği oluşturmuşlardır. Tunus, Libya, Mısır gibi ülkelerde totaliter rejimlere yıkmaya yönelik başlayan muhalif eylemler Suriye'ye de sıçramıştır. Mart 2011 de Dera kentinde başlayan protestolar Humus, Şam, Lazkiye, Halep, Hama gibi şehirlere yayılmaya başlamıştır. Protestoların daha da artmasından ve rejimin güvenliği açısından tedirgin olan Esad babasının zamanında Hama şehrinde Müslüman kardeşlere yapılanın benzerini kendisi yapmaya başlamış ve sert bir şekilde protestoları bastırmaya çalışıp çok sayıda ölüme sebebiyet vermiştir. Bir yandan da Devlet Güvenlik Mahkemelerini kapatıp Suriye'de yaşayan kimliksiz Kürt kökenlilere Suriye vatandaşlığı vererek reformist yanını göstermeye çalışmıştır¹².

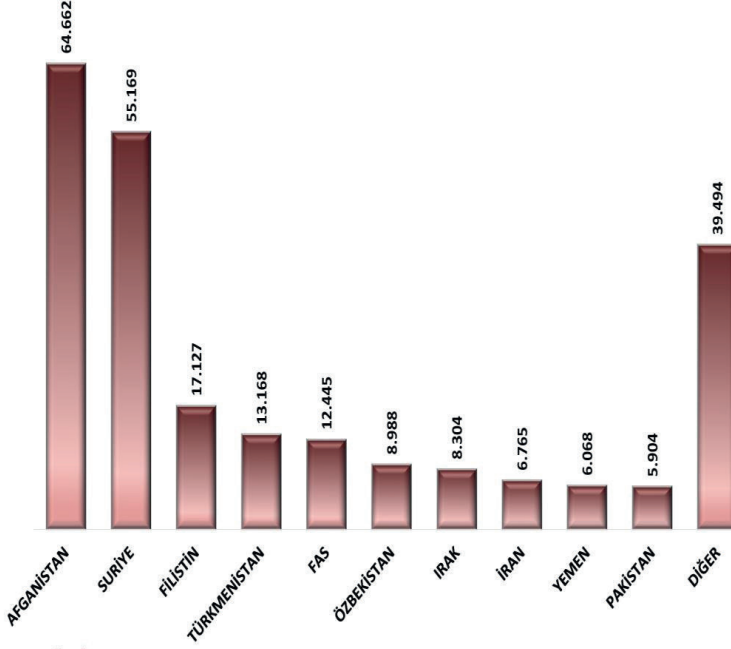
Ancak protestoculara tutumu yapmış olduğu bu girişimleri boşa çıkarmıştır. Esad'ın sert tutumu başta ABD ve Avrupa olmak üzere sert bir şekilde kınanmış ve ekonomik siyasi yaptırımlara neden olmuştur. ABD ve Avrupa Esad yönetiminin meşruiyetini kaybettiği ve görevi bırakması konusunda tavır sergilemiştir. ABD ve Avrupa'nın bu tutumu Rusya, İran ve Çin'i doğu bloğu şeklinde Esad taraftarı olmasına itmiştir. Türkiye ise olayların seyrini izleyerek akılcı ve dengeli bir tavır sergilemiş ve bu süreci sentezledikten sonra hak ve özgürlüklerin savunucusu olarak halklardan yana tutum sergilemiştir. Birçok ülkenin totaliter rejimden yana olması çıkar ilişkilerini demokrasi isteyen halka karşı terk etmiş olduklarının göstergesidir. Türkiye'nin Esad yönetimine reformları hızlandırması ve sivil unsurların öldürülmemesi yönündeki tavsiyelerini dinlememiş aksine Hafız Esad'ın en küçük oğlu olan Mahir Esad komutasındaki askeri birlikler tanklarla protestoculara ateş edip katliamlara başlamıştır. Bunun alt yapısında babasının Hama şehrini yok edip Müslüman kardeşleri yok etmiş olması Mahir ve Beşar Esad kardeşleri bu şekilde sert tavır göstermeye itmiş olmuştur.

12 Salik, N. (2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 3(35).

Mahir Esad ordunun ve istihbaratın başı olarak Türkiye sınırında kasabalara operasyon düzenlemiş ve birçok Suriyelinin Türkiye'ye iltica etmesine neden olmuştur¹³. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Şam'da Esad ile görüşme gerçekleştirmiş ancak beklentiler karşılanmamıştır. Türkiye verilen sözlerin tutulmaması ve katliamların devam edip yoğun bir göç dalgası ile karşılaşmaya başlaması neticesinde Suriye'ye olan tavrını değiştirmiştir. İlişkiler gerilmeye başlamış ve karşılıklı tehditkâr sözlere dönüşmüştür. Bunun neticesinde Türkiye Suriye'ye giden uçaklara hava sahasını kapatmış ve sınırda askeri hazırlıklara yönelmiştir. Muhaliflerin İstanbul'da toplanıp birleşmesinde ev sahipliği yapıp gerekli siyasi, diplomatik ve lojistik destek sağlanmıştır. Türkiye Esad'ın tutumuna karşı muhalifleri tanıyan ve destek olan ilk ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin bu tutumu Suriye meselesinin dış mesele değil iç meselesi olduğunu süreç boyunca ve yıllar içerisinde daha iyi anlamasını sağlamıştır. Birleşmiş Milletler açısından Suriye'ye yaptırımlar ile ilgili konular gündeme geldiğinde Rusya ve Çin veto hakkını kullanmıştır. Türkiye bu süreçten Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde dünya beşten büyüktür söylemini yürütmüştür¹⁰. Esad yönetiminin Rusya, Çin, İran üçlüsünü yanına alarak hareket etmesi Türkiye'ye karşı tavrında özgüvenli davranmasına ve ilişkileri koparmaktan çekinmemesine neden olmuştur. Baskıcı diktatör yönetimlerin göç konusunda sadece kendi ülkeleri açısından değil birçok ülkenin siyasi ekonomik ve toplumsal yönleri ile problemler yaşamasına da neden olmuştur. Türkiye'ye giriş çıkış ve yakalanan düzensiz göçmenler istatistiği incelendiğinde sadece Suriyeliler değil Pakistan Afganistan Filistin gibi ülkeler ilk sıralarda yer almaktadır. Bu ülkelerde kaos ortamı ve totaliter yönetimler kendini dışlanmış yaşama hakkı görülmeyen bireylerin çoğalmasına sebep olmuştur. Filistin'den kaçışlarda İsrail devletinin soykırım yapma gayesi Filistinlileri göçe zorlamıştır. Suriye'de Esad rejimi Irak'ta ise Saddam dönemi ve sonrasında oluşan durumlar göçe neden olmuştur. Afganistan'da ise ülke içi iç çatışmalar, Taliban yönetiminin iktidar çatışması içinde olması gibi etkenler neden olmuştur. Türkiye'nin bu ülkelerin yakınında ve komşusu olma özelliği stratejik dezavantaj olmuştur. Göç yapılan ilk ülke olarak göçmenlerde Türkiye faktörü etkili olmaktadır. Anadolu'nun stratejik coğrafi konumu transit ülke olarak da görünmesine sebep olmuş, göç eden kişiler açısından cazibe merkezi haline dönüşmüştür. Son güncel verilere bakıldığında totalitarizm ve göç unsuru arasındaki doğru orantı net bir şekilde anlaşılmaktadır.

13 <https://www.ntv.com.tr/dunya/suriyedeki-katliamlarin-arkasinda-ovar,swCbknWOXUCWUttnG2wEhA> ¹⁰ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1373/dunya-5ten-buyuktur-bm-kuresel-ve-bolgecel-sorunlara-agirliginikoymalidir> erişim 25.11.2023

YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLER (İLK 10 UYRUK)

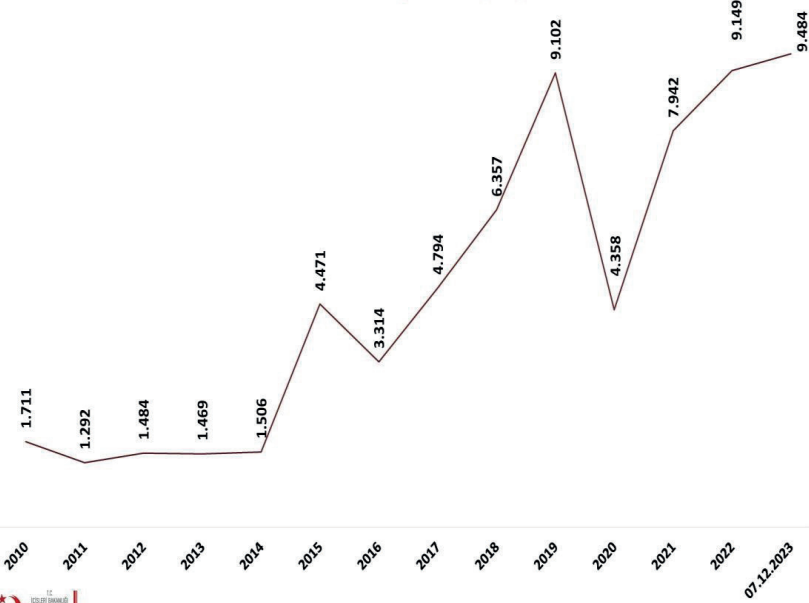

TC
CUMHURİYETİ
GÖÇ İDARESİ
BAŞKANLIĞI

Göç İdaresi Başkanlığı verisidir.

*07.12.2023 tarihi itibarıyla

YILLARA GÖRE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI

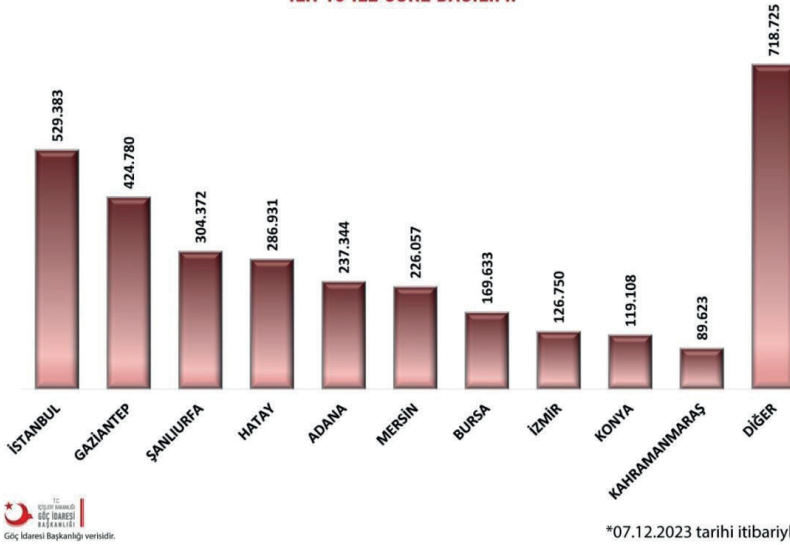

TC
CUMHURİYETİ
GÖÇ İDARESİ
BAŞKANLIĞI

Göç İdaresi Başkanlığı verisidir.

*07.12.2023 tarihi itibarıyla

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN İLK 10 İLE GÖRE DAĞILIMI

Geçici koruma kapsamında bulunan yabancı uyruklular açısından ilk sırada Suriyeliler gelmektedir. Suriyelilerin sayısal olarak bakıldığında ilk sırada İstanbul gelmiş olsa da nüfus oranına kıyaslandığında Gaziantep en çok geçici koruma kapsamında yabancı uyruklu kişi bulunduran şehirdir. Geçici koruma kitlesel akın olaylarında acil ve pratik çözüm bulmak işleyişi kolaylaştırmak açısından zorunluluktur. Bir anda ülke sınırlarına dayanan yüzbinlerce sığınmacıya başka alternatifler üretmek oldukça zordur. Ülkemizde geçici korumayı 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91'inci maddesi ve bu maddeyle dayanılarak çıkarılan 13/10/2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde sağlamaktadır¹⁴.

SONUÇ

Türkiye milyonlarca yabancıya ev sahipliği yapmaktadır. Yabancıların barınma, sosyal yardım, sağlık ve temel ihtiyaçların tamamını karşılamaktadır. Bu kadar kişinin Türkiye'ye alınması ile maddi olarak düzgün bir destek görmeyen Türkiye kendi imkanları ile savaştan kaçmış insanlara yardım elini uzatmıştır. Bu durum sadece ekonomik olarak değil siyasi ve toplumsal etkenler bakımından risk alınarak kabul edilmiştir. Gaziantep ilinin oransal bakımdan en çok sığınmacıya ev sahipliği yapması ve ayrıca genel siyasi seçimlerin haricinde yerel seçim istatistiklerine bakıldığında Adalet ve

14 <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> erişim 03.12.2023

Kalkınma Partisinin mevcut Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin'in yoğun göçe rağmen oy oranını arttırarak devam etmesi ve tekrar seçilmesi ise Gaziantep özelinde Türkiye geneli açısından göç politikalarının Türk milleti tarafından desteklendiğinin ve benimsendiğinin göstergesidir. Fatma Şahin En yakın rakibine iki katına yakın oy farkı oluşturmuştur¹⁵. Toplumsal bakımdan Türk vatandaşlarının milliyet farkı gözetmeksizin mazlumlara ev sahipliği yapıp bunu doğru kabul ettiğinin göstergesidir aksi yönde olsaydı toplum bunun yansımaları siyasi olarak göstermiş olurdu. Yüksek bir sayısal orana sahip olarak sığınmacılara ev sahipliği yapan Gaziantep şehri göç konusunda sistemli ve çözüm odaklı hareket etmektedir. Bu sürecin en kritik aşamada büyük bir sorun teşkil etmeden ilerlemesinin sebebi tarihsel bağlar ile alakalıdır. Türkler, Orta Asya'dan göç ettiklerinde Anadolu haricinde Suriye'ye de gelmiştir. Selçuklular zamanında daha da yoğunlaşmaya başlamıştır. Osmanlı devleti 1516 yılında Mercidabık'ta Memluk devletini yenip akabinde bugün Suriye topraklarını da kapsayan Ortadoğu'yu topraklarına katmış ve Türk boylarını yerleşmesini sağlamıştır . Osmanlı devleti birçok Müslüman topluluğu Suriye, Beyrut, Ürdün gibi yerlere yerleşmelerini sağlamıştır. Rusya'nın Panславizm politikasına karşı II. Abdülhamit'in Panislamizm ya da İttihad-ı İslam politikasını gerçekleştirmek için kanunnameler hazırlaması toplumsal kaynaşmanın tarihsel derinliklerini göstermektedir. Karşılıklı göç yıllar içinde dinamik bir şekilde devam edip gelmiştir. Günümüzde Sınırlar ve ülkeler farklı olsa da ortak tarihsel bağlar ve kültür alışverişi bunun pozitif bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur.

15 <https://www.sabah.com.tr/secim/31-mart-2019-yerel-secim-sonuclari/gaziantep/ili-yerel-secim-sonuclari> erişim 04.12.2023

Kaynakça

- CANYURT, Dilek, “Hafız Esad’ın Kararları: Olasılık Teorisi Bağlamında Bir İnceleme”, Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), Sayı: 30, Cilt: 15, 2022
- <https://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> erişim tarihi 01.12.2023
- Shmuel Bar, “Bashar’s Syria: The Regime and its Strategic Worldview”, Comparative Strategy, Cilt: 25, Sayı: 5, February 2006
- Ertan Efeğil, “Suriye ve Lübnan’ın Dış Politikalarını Etkileyen Faktörler”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 5, Sayı 50, Şubat 2013
- Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, Alfa Yayınları, İstanbul 2007
- Çimen, Ali, Tarihi Değiştiren Diktatörler, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- bbas, Hassan, “Suriye’deki Ayaklanmanın Dinamikleri”, Arap Reform Özeti, Ekim 2011 (ayrıca inamo’da yayınlandı, 2011 kışında). al-Azm, Sadiq J., “Arap Baharı: Neden tam olarak bu zamanda?”, Reason Papers, Cilt. 33 Güz 2011.
- Salik, N. (2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*
- <https://www.ntv.com.tr/dunya/suriyedeki-katliamlarin-arkasinda-o-var,swCbknWOXUCWUtnnG2wEhA> ¹⁰ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1373/dunya-5ten-buyuktur-bm-kuresel-ve-bolgesel-sorunlara-agirliginikoymalidir> erişim 25.11.2023
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> erişim 03.12.2023
- <https://www.sabah.com.tr/secim/31-mart-2019-yerel-secim-sonuclari/gazi-antep/ili-yerel-secim-sonuclari> erişim 04.12.2023